

*До разової спеціалізованої
вченої ради ID 13366
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України*

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України,
головного наукового співробітника Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
Поповича Євгена Миколайовича
на дисертацію Осипенко Катерини Олександрівни «Судова оціночно-
будівельна експертиза об'єктів незавершеного будівництва»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертація є комплексним дослідженням, що присвячено вивченню теоретичних засад та розробці загально-методичних положень з проведення судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва. Основною метою визначено підвищення її ефективності у процесі виявлення правопорушень у сфері будівельно-технічних та оціночно-будівельних експертиз і досліджень, а також сприяння об'єктивності судового розгляду вчинених правопорушень.

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених оцінюванню об'єктів нерухомості, на сучасному етапі розвитку судової оціночно-будівельної експертизи виникає актуальна потреба у проведенні наукових теоретичних пошуків і практичних розвідок. Результати проведеного дослідження сприяють систематизації та забезпеченню методичної єдності в експертній практиці, а також підвищують ефективність розв'язання експертних завдань у сфері оцінюванні об'єктів незавершеного будівництва. Крім того, дослідження відкриває нові можливості для даного виду судової експертизи завдяки вдосконаленню її методичної бази.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана дисертаційна робота за характером і змістом вирішених завдань є одним із

перших в Україні науковим дослідженням питань методичного забезпечення проведення судової оціночно-будівельної експертизи. За результатами здійснених наукових пошуків сформульовано низку концептуальних положень та обґрунтованих висновків і рекомендацій:

вперше:

– доведено можливість проведення оціночно-будівельної експертизи без проведення огляду об'єкту дослідження, що є можливим за наданими на дослідження вихідними даними та лише узгодивши це з особою або органом, яка призначила експертизу (коли необхідно провести оцінювання майна на минулу дату (ретроспективна оцінка), об'єкт дослідження вже знищений чи знаходиться на території, яка окупована чи на ній ведуться бойові дії тощо);

– сформовано напрями класифікації оціночно-будівельної експертизи: залежно від походження; за характером використання; за ступенем готовності до використання; за датою проведення оцінювання; за формою власності; за ступенем спеціалізації; за множинністю функціонального призначення; за метою володіння; за можливістю відтворення у натуральній формі;

– виокремлено та схарактеризовано критерії класифікації об'єктів судової оціночно-будівельної експертизи: за ступенем спільності (родові та конкретні); у залежності від обсягу якостей і рис (спеціальні та безпосередні); за процесуальним статусом (які мають процесуальний статус і які його не мають); за джерелом походження (які отримав експерт на дослідження, які створені екпертом під час дослідження, допоміжні); за значенням для вирішення експертних завдань (об'єкти, що: ідентифікуються, діагностуються, класифікуються, встановлюються під час вирішення ситуаційного завдання); за роллю у процесі дослідження (кінцеві чи основні; проміжні чи допоміжні; матеріали, що містять додаткові відомості);

– виходячи із реалій сьогодення для визначення відповідної вартості об'єктів незавершеного будівництва, які зазнали значних ушкоджень і руйнувань запропоновано застосовувати кілька методів: розрахунок з використанням укрупненого одиничного показника будівельного аналогу;

метод визначення вартості по укрупненим конструктивним елементам чи видам робіт; розрахунок кошторисної вартості об'єкту; метод розбивки по компонентах; метод об'єктів-аналогів. Схарактеризовано кожний із наведених методів;

– розроблено алгоритм проведення оцінювання об'єктів незавершеного будівництва витратним підходом, який потребує виконання таких етапів: визначення ринкової вартості земельної ділянки, на якій знаходиться об'єкт дослідження; розрахування вартості заміщення чи відбудовної вартості об'єкта дослідження; розрахування усіх видів зносу (фізичний, функціональний, зовнішній, накопичений); визначення вартості об'єкту дослідження з виключенням зносу (знеціненням); визначення вартості об'єкту незавершеного будівництва шляхом додавання вартості об'єкту дослідження та додавання ринкової вартості земельної ділянки;

удосконалено:

– тезаурус судової експертизи – запропоновано авторське визначення: *судового експерта у галузі оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва; комплексу експертиз; об'єкту незавершеного будівництва; об'єкти судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання незавершеного будівництва; методика проведення судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва;*

– принципи проведення судової експертизи – встановлена доцільність всі принципи під час проведення судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва об'єднати у дві великі групи: *принципи, які закріплені на законодавчому рівні* – принципи законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження; *принципи, які вироблені експертною практикою та отримали наукове обґрунтування* – персональної відповідальності експерта, науковості дослідження, самостійності експерта, загальнодоступності результатів, пізнавальної цінності, активності експерта, динамічності дослідження, цілеспрямованість, плановість, систематичність, компетентності та дотримання професійної

етики, науково-правової обґрунтованості засобів і методів проведення експертних досліджень тощо;

– основні етапи створення експертної методики з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва, якими є: встановлення проблеми та визначення мети й завдань дослідження; формування теоретичної бази на основі аналізування напрацювань вчених; проведення експериментального дослідження; обробка результатів експериментального дослідження (зокрема, створення математичного апарату); побудування проекту окремої експертної методики; перевіряння дії окремої експертної методики на контрольних завданнях; формулювання висновків та розроблення операційної частини експертної методики; описування експертної методики та процедури її застосування;

дістали подальшого розвитку:

– орієнтовний перелік вирішуваних питань оціночно-будівельної експертизи – запропоновано визначити третє питання в такій редакції: «Чи відповідає виконаний звіт про оцінювання майна (акт оцінювання майна) (*вказати об'єкт*) вимогам нормативно-правових актів з оцінювання майна, методології, методів, оціночним процедурам тощо»;

– розуміння належності висновку експерта – належним визнається висновок експерта у галузі оціночно-будівельної експертизи, за допомогою якого встановлені ті фактичні дані та обставини певної справи (провадження), які потребують застосування спеціальних знань у галузі будівництва та оцінювання об'єктів нерухомого майна, і не можуть бути встановлені в інший спосіб;

– сутність завдань судової експертизи – доведено, що завданням судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єкту незавершеного будівництва є визначення вартості об'єкту дослідження (вид вартості повинен зазначатися у питаннях, що виносяться на вирішення експертизи), а також відповідності виконаного оцінювання нерухомого майна (поліпшень земельної ділянки) вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам;

– основні напрями удосконалення науково-методичного забезпечення експертної діяльності в Україні, а саме: підвищення вимог до професійної кваліфікації експертних кадрів, оскільки, питання професійної підготовки у галузі наукової діяльності за таких обставин є невід’ємним від питань загальної професійної підготовки експертів, які є, по суті, науково-практичними кадрами; розширення сфери проведення та можливостей судових експертиз; взаємодія між суб’єктами судово-експертної діяльності за різними відомствами та рівнями, науково-дослідними організаціями, що виконують дослідження в галузі права, а також навчальними закладами; впровадження міжнародної взаємодії та співпраці;

– процес оцінювання висновку експерта у галузі оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об’єктів незавершеного будівництва, виокремлено та схарактеризовано підстави для його оскарження.

Окрім наведеного, у дисертації сформульовано й багато інших необхідних та корисних для науки та правозастосування висновків, положень і пропозицій.

Наукове та практичне значення роботи. Виконана наукова робота сприяє розв’язанню низки теоретичних і практичних питань, що мають важливе значення для розвитку положень криміналістики, судової експертизи, підвищенню об’єктивності та ефективності виконання їх завдань.

Теоретичні положення і практичні рекомендації, які знайшли своє відображення в дисертації, можуть у подальшому використовуватися у науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення загально-теоретичних проблем теорії та удосконалення організаційно-правового регулювання судових оціночно-будівельних експертиз з оцінювання об’єктів незавершеного будівництва; у законотворчій діяльності – задля удосконалення норм процесуального закону у частині призначення судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об’єктів незавершеного будівництва; у правозастосуванні – з метою підвищення ефективності діяльності слідчих, прокурорів, інших учасників, які залучаються до провадження судових оціночно-будівельних експертиз з оцінювання об’єктів

незавершеного будівництва; в освітньому процесі – під час викладання дисципліни «Процесуальні проблеми експертного забезпечення правосуддя у кримінальному провадженні».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Належний рівень наукової обґрунтованості результатів дослідження забезпечується вдалими оперуваннями позиціями науковців, викладеними у широкому колі наукових робіт, серед яких дисертаційні дослідження, монографії, наукові статті. Окремо слід зазначити, що дослідницька база рецензованого дослідження характеризується комплексним характером, про що свідчить використання широкої і різнобічної джерельної бази.

Аналіз положень дисертації засвідчує, що на всіх етапах дослідження використовувалися різні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, історико-правовий метод застосовано для вивчення генезису, аналізування тенденцій розвитку наукових поглядів щодо судової оціночно-будівельної експертизи об'єктів незавершеного будівництва, а також процесуальних аспектів експертної діяльності даного напрямку (підрозділи 1.1, 3.1–3.4). Догматичний метод допоміг уточнити правові й криміналістичні категорії, що забезпечило точність понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1–3). За допомогою діалектичного методу здійснено аналізування складових проведення судових експертиз із оцінювання об'єктів незавершеного будівництва та визначено їх взаємозв'язок, що сприяло комплексному розумінню предмета дослідження (розділи 1–3). Методи порівняльно-правового й прогностичного аналізу дозволили здійснити ґрунтовний огляд наукових праць за темою дослідження, виявити проблеми організації проведення судових експертиз у цій сфері та оцінити можливості імплементації наукових рекомендацій в експертну практику (розділи 1–3). Логіко-семантичний і структурно-логічний методи дозволили здійснити критичний аналіз літературних джерел і сформулювати науково обґрунтовані положення (розділи 1–3). Формально-логічний підхід забезпечив структуроване викладення результатів дослідження, висновків і

рекомендацій (розділи 1–3). Крім зазначених методів, у ході дослідження автором застосовано окремі спеціальні методи судової експертизи для здійснення глибокого аналізування.

Оцінка наукового рівня публікацій здобувача. Основні наукові результати роботи автора дисертації викладено в трьох наукових статтях у фахових виданнях, які виконано дисертантом самостійно. Крім того, достатня апробаційна база опублікованих матеріалів у збірниках тез доповідей на міжнародних та вітчизняних конференціях у кількості шести публікацій.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій (української та англійської зі списком публікацій здобувача), переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, загальними висновків (у тому числі висновків до кожного розділу), списку використаних джерел (207 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 279 сторінок, з яких основний текст викладено на 210 сторінках (8,75 авт. арк).

Джерельну базу дослідження можна вважати цілком репрезентативною, в процесі виконання дисертаційної роботи автором опрацьовано достатню кількість наукових та нормативних джерел. Правовою основою роботи є закони України та інші нормативно-правові акти. Емпіричну основу дослідження складають матеріали опитування 198 респондентів, серед яких: 49 судових експертів (включно з експертами МВС), 92 слідчих, дізнавачів та працівників оперативних підрозділів МВС, а також 57 адвокатів. Під час дисертаційного дослідження здійснено узагальнення 94 висновки експерта щодо оцінки об'єктів незавершеного будівництва.

Дотримання академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій дисертанта, в яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не дає підстав констатувати допущення ним порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. На підставі текстуального аналізу положень дисертації К. О. Осипенко, виявлено окремі положення, котрі потребують додаткового пояснення через певну дискусійність. Серед них, зокрема, такі:

1. Підрозділ 1.3. дисертаційного дослідження отримав назву «Предмет і завдання судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва», а підрозділ 1.4 – «Об'єкти дослідження під час проведення оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва та особливості їх оцінювання». На наше переконання, логічніше було б розглянути питання об'єкту та предмету судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва в межах одного підрозділу, адже вони співвідносяться як ціле та частина.

2. Невиправданим є цитування окремих положень законодавства в частині загально-відомих положень, що не викликають сумнівів і не потребують свого доведення. Наприклад, на с.124–125 дисертації відображено текст ст.ст. 384, 385, 387 Кримінального кодексу України (стосовно кримінальної відповідальності судового експерта); на с.132–133 процитовано зміст ст. 69 КПК України «Експерт» тощо. На наше переконання, цей обсяг роботи можна було використати більш раціонально, зокрема, для додаткової аргументації положень, що виносяться на захист.

3. У підрозділі 3.1 «Сучасний стан методичного забезпечення судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва» розглядаються проблемні питання створення та вдосконалення експертних методик взагалі, однак, на нашу думку, недостатньо приділено уваги саме методиці судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва.

4. Значно збагатило би роботу, якби авторка присвятила увагу проблематиці наукової розробленості питань проведення натурного огляду об'єктів під час проведення судової оціночно-будівельної експертизи з оцінювання об'єктів незавершеного будівництва.

Окреслені позиції загалом не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної Катериною Олександрівною Осипенко наукової роботи, проте мають дискусійний характер, тому потребують додаткового пояснення й аргументування.

Загальний висновок. Наведене вище дає змогу упевнено говорити про загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи **Осипенко Катерини Олександрівни «Судова оціночно-будівельна експертиза об'єктів незавершеного будівництва»** як кваліфікованої наукової праці на правах рукопису, що містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні та прикладні результати проведених дисертантом досліджень, які мають істотне значення для галузі знань 08 «Право», зі спеціальності 081 «Право», і свідчить про особистий внесок здобувача в науку.

Дисертація **«Судова оціночно-будівельна експертиза об'єктів незавершеного будівництва»** відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а також Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 р. № 759), а її автор – Осипенко Катерина Олександрівна, на основі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

*Особу та підпис Євгена Яковича завідувач
відділу кар'єр*

Євген ТИРАНЕНКО

Євген ПОПОВИЧ